

ISSN 2367-7031 / www.piron.culturecenter-su.org

БРОЙ # 10 / ИЗВЪНРЕДЕН БРОЙ 2015

ЮЛИЯ КРЪСТЕВА. ФОРМА И СМИСЪЛ НА БУНТА

URL: <http://piron.culturecenter-su.org/wp-content/uploads/2015/06/2015-10-jkristeva-chovekut-e-vupros>

Човекът е въпрос

Юлия Кръстева

Съвместна публикация с в. [Култура, бр. 34\(2783\), 17 октомври 2014.](#)

На 26 септември т.г. Софийският литературоведски семинар организира разговор върху лекцията на проф. Юлия Кръстева „Нови форми на бунта”, произнесена по-рано същия ден в Аулата на СУ „Св. Климент Охридски” (превод на лекцията, дело на Дарин Тенев, може да бъде прочетен в [бр. 29 на „Литературен вестник”](#)). В този брой представяме [основните тези на участниците](#) на ръководения от Миглена Николчина семинар, а техният пълен текст е публикуван също на страниците на [„Литературен вестник”, бр.30](#). Единствено тук може да бъде прочетен коментарът на Юлия Кръстева, направен след изказванията на Мария Калинова, Камелия Спасова, Амелия Личева, Дарин Тенев и Александър Кьосев.

КОМЕНТАРЪТ

Мария Калинова се обърна към темата за този критичен въпрос, който поставих като синоним на бунта. Смятам, че проблематизацията на ценностите е единствената ценност. В тази насока можем да отидем и по-далеч. Ако резюмирам твърденията си от сутринта, можем да отговорим какво е човекът – няма същност, човекът е един въпрос. Някои ме обвиняват, че съм есенциалистка. Например, Джудит Бътлър по повод на това, че говоря за майчинство, женственост и т.н. Но при всички тези случаи, аз не мисля майчинството и женствеността като същности, а като проблематизации. Отговарям косвено на обвинението в есенциализъм, като казвам, че всяка идентичност, всяка същност, даже всяка дума превръщам във въпрос, което значи, че никой въпрос няма краен отговор. Въпросът е процедура на въпрос. Оттук нататък бунта го разбирам не като фурия, не като тласък, не като сила, както по един безсъзнателен български начин може да се чувства бунтът, а като вътрешен експеримент. Затова отхвърлям думата *опит*, която беше дадена в един от преводите на моето изложение, превод на *experience interieure*. Искам да се върнем към немския език, където има две думи за опит: *Erlebnis* и *Erfahrung*. *Erlebnis* значи екстатическо и мистическо уединяване на субекта, защото всяка личност, всяка идентичност се разрушава в това сливане. В другата дума – *Erfahrung*, е вече изследването,

разумното разрушаване и преживяване на това сливане. За да избегна думата опит – бунтът е вътрешно изживяване. И връзка с другия. И при всички тези състояния искам да чуя в думата **въпрос** не толкова значението на Дерида като деконструкция, а на Ницше като преоценка. Въпрос не като път към някаква цел, не като краен отговор, а като непрекъсната преоценка. И в този смисъл, идеята на Мария да се обърне към филма за 11 септември е много точна, защото там няма отговор, а има събуждане на различни чувства и фантазми, които се приближават към трагедията, но не я затварят в някаква идеология. Идеята, която извличам от изказването на Мария, е бунтът като обезсилване на идеологии. Като преоценка на ценностите, които обезсилват идеологиите.

По отношение на казаното от **Камелия Спасова**. Искам думата въпрос да не я разбирате като изпит. Въпросът е вътрешна проблематизация. В този смисъл, Камелия подчерта, че тази проблематизация ни среща с експеримента на **сингуларността**. Тази дума се чу сутринта няколко пъти и ми се струва, че тя трябва да бъде подчертана. Какво имам предвид под сингуларността, единичността, изключителността? Поставянето под въпрос не като изпит, а като преживяване, е експеримент, който ни открива как всяко говорещо същество е изключение, т.е. изключително. И според мен, това е кулминационната точка на демокрацията – да ни покаже, че не всички сме банални и по такъв начин сме в общност, а че можем да създадем общност, като сме изключителни. Общността на изключителните – това трябва да бъде мотото на новата демокрация. Питат ме дали съм феминистка. И когато се налага да уточня моя случай, аз казвам, че съм скотистка. Никой не знае кой е Скот. Става дума за Дънс Скот, философа, който казва, че истината не е в общите идеи, не е в нищо общо, не е даже в смътната материя, чиято тайна тепърва ще разкриваме. Истината е в „този човек!“, в „тази жена!“. И той употребява показателното местоимение „този“. Ние сме изключителни, защото всеки от нас е „този“ или „тази“. Това, което най-много възплачва това разбиране, е, че всеки от нас има собствено име - Жан не е Мария и Мария не е Камелия. „Този“ е много по-изключително от личното име. Хана Аренд много настоява на тази единственост. Тя също много е обичала Дънс Скот и в една нейна творба, в която размишлява над съждението в Кантов смисъл, казва, че съждението не е осъждане, а изразяване на вкус. Вкусът, според нея, е първичната точка на съждението. Вкусът е най-изключителното качество – всеки си има свой вкус. Тя дава като пример публиката, която излиза от концерт: всички са чули един и същи концерт, но всеки си има свой собствен вкус, с който е реагирал на този концерт. И тя си представя едно политическо общество, което ще уважава личностите до степен всеки да има право на свой вкус. (Виждате колко сме далеч от такива общества...) Но като казвам „поставяме под въпрос всяка ценност“, моето разсъждение върви в тази посока: да се отнасяме с респект към изключенията, така че да се осъществи оригиналността на всеки човек. Това го виждаме в големите демокрации, където, например, старите хора с Алцхаймер не ги пращаме в гробищата, а им помагаме да развиват творчески дейности. Изобщо, грижата за крайните състояния на човечността, за изключенията е показателна в това отношение... Затова, когато Камелия поставя трите въпроса: кой глас, в какво време, в какви форми, ще отговоря само относно формите. Античната комедия и трагедия ми се струват много интересни форми на обществени ситуации, в които обществата са поставени пред една празнота: старите традиции не важат, няма нови традиции. Антигона е такъв случай. Ако приемем, че сме подобно общество, между две традиции, в някаква празнота, аз мога да кажа каква е моята изключителна проява: аз измислих два начина да отговарям на тази сингуларна проблематизация. Единият от тях е да измисля жанр, вид разказ, който наричам

метафизически полицейски роман, в който разказвам трагични случаи – убийство, изпитания в живота на жена - и в жестокостта на положението вмъквам философско размишление. То не е нито комедия, нито трагедия, нито есе, нито полицейски роман, а всичко това – коктейл от жанрове, които отговарят на усещането на моята изключителна личност, така че да мога да дам това усещане на други, които да намерят съзвучие с това. Това е вид социална връзка с читателите, която може да звучи много микроскопично, тъй като е моето нарцислично преживяване. Друга форма е създаденият от мен след срещата ми с Бенедикт XVI клуб „Монтескьо”, където се събираме хора с различни мирогледи - имами, равини, атеисти-хуманисти... - и размишляваме по някои важни въпроси, като например морала в училищата, ролята на медиите и т.н. Един вид тинк-танк, който се занимава с обществени въпроси и развива авангардни мисли за политиците. Друг пример: създадох жури „Симон дьо Бовоар за свободата на жените”, където присъждаме награда на жени от арабските страни, преследвани от шериата, или на адвокатки от Тунис, които се борят за правата на жените. Така че, да се придвижват обществени движения, които са по-встрани от шаблонните политически действия. Мисля, че това е покана към всички – всеки на своето сингуларно място да измисля инициативи.

Въпросите, които постави **Амелия Личева**. Темата за бунта ме занимава още от моя докторат – „Революцията в поетическия език”. Продължава да ме занимава и досега, но не по същия начин. Тогава исках да се приближа към тази идея от гледна точка на поетическия език, с инструментите на философския език и реториката, чрез изследването на езика на Лотреамон и Маларме, оставайки близо до литературната техника. По-късно (в „Смисъл и безсмислица на бунта” и „Интимният бунт”) се обърнах към някои не толкова формални проблеми на литературата, към идеи, които се произвеждат в литературните структури и не са нито философски, нито естетически, а притежават особен литературен колорит. И моите герои в това изследване бяха Арагон, Сартр като литератор, като автор на „Думите” и „Погнусата”, Барт и Фройд. Това беше втора фаза в заниманията ми с бунта. Сега, в този трети подход към бунта, съм много близко до моята психоаналитична практика. Имам чувството, че се приближавам към микрокосмоса в това движение от формалното към психологически-травматичното измерение на бунта, като при всички случаи ме интересува въпросът за свободата и рисковете на свободата. Искам да подчертая нещо, което ми се струва много важно от психологическа гледна точка. В този семинар няма психоаналитици и това е единственото нещо, за което съжалявам тази година – Миглена [Николчина – бел. ред.] направи всичко възможно и невъзможно, освен да събере психоаналитиците. Може би защото те са в Новия университет, а вашият и новият университет понякога не се обичат много. Но да се върна към темата: Фройд ни учи да изследваме как се изгражда смисълът в психическия апарат на детето и на юношата чрез нуждата да вярваш и желанието да знаеш. Това води до създаването на идеала. Тази идеалност същевременно е болезнена, защото толкова много искаш да си идеален, че се обръщаш срещу себе си и срещу другите; и тогава се отключва една енергия, която не е само любовна енергия. При болестта на идеалността се отключва енергията на Танатос, деструкцията... Това означава, че при някои това може да стигне до фанатизъм - и до крайното зло. Без да се стигне до крайност, във всеки от нас я има тази потенциалност на злото. Идеалността не се осъществява от нас напълно и всеки е малко или много депресиран, всеки е малко или много разрушителен, анорексичен или булимичен, което означава, че психическият апарат на човечеството е злокачествен, има зло в нас. Теолозите говорят за грях, мисля, че това имат предвид. Те го казват по начин, който ни обвинява. Аз

го казвам като нещо очевидно, очеводно. Това се вижда у всеки анализиран, който идва при нас и успява да се открие като злокачествен. Той го знае, той ми го доверява и аз го следвам. Личната отговорност е пред злокачествеността на психичния апарат, тази лична отговорност се проявява при логиката да си поставим въпрос – и не прибъгваме до чадърите на идеите, идеологиите и ценностите, които оцеляват известно време и после се разрушават. Идеологиите са барикади, поставени пред злокачествеността на твоята психика, но като ги няма, тогава какво ще правиш? Трябва да поемеш личната отговорност да работиш върху себе си и за другите.

Дарин Тенев. Неговият превод на лекцията ме отприщи и получих известен кураж да проговоря на български и дори да поправам неговия превод. Той е наша съвместна постройка. Голяма благодарност и за японската поезия. Кой е този мой непознат любовник? Вие поставихте много важен въпрос: може ли в океанното чувство да си поставяш въпроси, можеш ли в майчинството да си поставяш въпроси, тогава, когато си като едно животно, доколкото животните не знам дали имат еквивалент на нашите въпроси. Това е много интересна идея. Миглена вече говори за това, за връзката между майката и детето, която се създава в най-ранното детство, в утробата; това, което Миглена преведе като упование. На него посветих последния си доклад пред френскоговорещите аналитици. Упованието е не само връзка. В упованието майката и детето са пълни с агресия, то има и лоша страна. Разрушителната дейност е не под формата на логически въпроси и размишления, а под формата на разделение, на самостоятелност... Детето застрашава идентичността на майката, тя повръща, после му се кара, някои стигат до престъпление – има случаи на убити и замразени бебета, за които чуваме в тази епоха на свръхсвързаността. Това не е някаква идилична връзка, има и негативна страна. Проблематизацията започва късно, когато се обособи идентичността. Дори когато се създава ембрионът, биолозите откриват едно движение, при което двете наследства, мъжкото и женското, се събират и в този процес много клетки умират. Създаването на единичността те наричат скулптура – както скулпторът отделя материя, за да направи скулптурата, така и организмът се създава по този негативен начин, чрез отхвърляне на клетки. Християните казват: в началото беше словото. Не, в началото беше отрицанието. Въпреки това, ако се върнем при живите организми, нашият психологически опит ни показва, че имаме нужда от опора, макар че тя е ефимерна, временна. Ако я няма, идентичността не може да се организира – и това е много важно при психоаналитичния процес с депримиранни пациенти. Те нямат такава опора и трябва ние в процеса на пренос и контрапренос да дадем опората, която им липсва. Така че, признаването на твоята идентичност, респектът към нея е първият момент в психоаналитичния процес. Затова идентичността и опората са антидепресант. Без да ги има в един период на изграждане на личността, не можем да стигнем до други степени, когато вече да става въпрос за критика, за обсъждане, за пресъздаване. За да можеш да се пресъздадеш, трябва да имаш тази опора. И когато не можеш да се пресъздадеш, идват религиите и ти казват: „ето я опората!“; и я залепят като супер лепило. Но човекът е въпрос. Човекът е бунт. Същността на човечеството е способността му да се бунтува, според Камю. Начинът, по който Паскал говори за точката, означава, че тя е движение, една опора може да бъде движение. Да можеш да се радваш на доброто и да не се скандализираш от злото, означава да признаеш своята злокачественост и въпреки това да търсиш опората. Има нещо като перпетуум мобиле – да си нещо идентично и все пак непрекъснато да се поставяш под въпрос и да отрицаваш.

Обръщам се към **Сашо Къосев**. Много се радвам, че ми дадохте този цитат от Шилер за облагородяване на характера, за вътрешно възвисяване. Това е като антитеза на известен политически проект, проекта на Френската буржоазна революция, който няма този опит и не се обръща към това. В тази наша секуларна концепция на политиката забравихме онова, което хората от Просвещението ни бяха дали – хора като Монтезкьо, Волтер, Дидро, Шилер в Германия... Нуждата да се занимаваш с вътрешното, с психиката. В този смисъл, политиката измести вътрешното. Вътрешното обаче не може изцяло да замести политиката, така че трябва хармонизация между двете. Вътрешното – имаме различни модели за него. Моделът на аза при Декарт не е същият като субекта при Хегел; или при Дидро, или при Фройд. Моят субект е моделът на Фройд – той включва безсъзнателното, съзнателното и свръхсъзнателното; и даже биологичното начало (ние много работим с биолозите, за да свържем тези модели). Вашата критическа интервенция, комично построена около моята лекция-провокация, е: докога да чакаме да се възвисим субективно, преди да можем да почнем да се бунтуваме. Например, възмутените в Португалия, в Испания... – трябва ли те да минат през психоанализа, за да станат възмутени? Отговорът ми е, че като казвам „преди”, това „преди” е логическо, а не хронологическо. Не се хвърляш в революцията, когато не знаеш ти самият къде си. Революцията понякога е запушалка на самите ни травми – и тогава не разрешаваш нито травмите си, нито обществения въпрос. И затова моята идея е, че би трябвало да се водят едновременно размишленията върху собствените ти травми и политическата ти дейност. Примерът, който дадох за аржентинския професор, е, че той просто работи с тези хора, първо ги обучава, дава им известни политически и социални права, дават им жилища, храна, образование, психологически опори – и ги превръща в изследователи. Има обществен процес на грижа за човешкото у тези хора, а не да ги превърне било в кадри, които да се устройват и адаптират, било в бунтовници. И вече тогава те да избират дали да станат изследователи.

Аз ви дадох днес своето размишление като писател и деец, който етически се ангажира с женските права, с чужденците във френското общество, с разни страдания. Всеки може да избере своята проява. Моята идея е всеки да избере собствената си дейност. Политиците често забравят за вътрешния живот. И го предават на религиозните. Господин Путин, който е диктатор, много работи с религиозните. Те се събират заедно, общественото и вътрешното, за да наложат една диктатура. Демократична Европа не трябва да следва този път. Аз давам само едно размишление, то не е рецепта, то е въпрос и повдига вашите въпроси.

Академично електронно списание за изкуство и култура „ПИРОН”
е издание на Културния център на СУ „Св. Климент Охридски”
www.culturecenter-su.org